

КОМПЛЕКСНА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Олена Старченко

доктор філософії в галузі права,

науковий співробітник відділу авторського права і суміжних прав

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

ORCID: 0009-0002-3252-4338

Стаття присвячена дослідженню низки проблемних аспектів, що стосуються комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності. Автор звертає увагу на необхідність розробки нових та удосконалення наявних методичних основ здійснення такого роду досліджень з урахуванням розвитку науки і техніки. Обґрунтовується доцільність проведення комплексної експертизи щодо об'єктів, створених за допомогою штучного інтелекту, а також комп'ютерних програм. Проаналізовано проблемні питання призначення комплексної експертизи об'єктів інтелектуальної власності організаційного характеру.

Ключові слова: комплексна судова експертиза, інтелектуальна власність, спеціальні знання, штучний інтелект

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку науки і техніки проблематика особливостей призначення та проведення комплексних судових експертиз не втрачає своєї актуальності. Ураховуючи специфіку та складну правову природу об'єктів інтелектуальної власності, досить часто в ході розгляду спорів щодо захисту прав на такі об'єкти виникає потреба у вирішенні питань, відповіді на які не можуть бути надані шляхом застосування спеціальних знань з однієї галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла. У зв'язку з цим доцільним та правильним з процесуальної точки зору є призначення саме комплексної експертизи, що забезпечує багаторівневий і різнобічний характер дослідження властивостей такого об'єкта з метою ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого рішення суду.

Основною особливістю такого виду судової експертизи є її комплексний характер, що полягає в інтеграції різного роду спеціальних знань з метою проведення дослідження та встановлення обставин справи. У процесі здійснення комплексної судової експертизи інтеграційні процеси реалізуються шляхом синтезу та взаємодії спеціальних знань з різних галузей науки, техніки, мистецтва та ремесла. У ході вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, поширеними є випадки необхідності поєднання в процесі дослідження конкретного об'єкта як знань у сфері інтелектуальної власності, так і знань зі сфер мистецтвознавства, технічних знань тощо. У такому разі застосування спеціальних знань з різних галузей формують собою єдину структуру, що дає можливість здійснити комплексне дослідження, яке є ефективним інструментом для сприяння здійсненню процесу доказування в таких категоріях спорів.

Станом на сьогодні, в умовах усе ширшого застосування технічних засобів для створення об'єктів інтелектуальної власності, виникають питання стосовно доцільності та обґрунтованості призначення саме комплексної судової експертизи в ході розгляду справи по суті. Таким чином, від правильно обраного виду судової експертизи залежить ефективність проведення дослідження в цілому і як результат — законність та обґрунтованість рішення суду. У зв'язку з цим проблематика призначення та проведення комплексної судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності в цілому, а також удосконалення методики проведення таких досліджень щодо окремих об'єктів інтелектуальної власності, наприклад створених за допомогою системи штучного інтелекту, потребує, зокрема, ґрунтовного науково-теоретичного дослідження.

Літературний огляд. Проблематика призначення та проведення комплексних судових експертиз стала предметом дослідження багатьох учених-процесуалістів, таких як: С. С. Бичкова, О. О. Грабовська, Ж. В. Васильєва-Шаламова, В. Г. Гончаренко, М. Г. Щербаковський, В. Ю. Шепітько, А. С. Штефан, М. Й. Штефан.

Однак особливості проведення комплексної експертизи щодо об'єктів інтелектуальної власності не знайшли широкого відображення у наукових працях дослідників. Окремим аспектам призначення комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності присвятили свої праці О. Ф. Дорошенко, Н. В. Кісіль, Н. В. Нестор. Отож виникає обґрунтована потреба у проведенні науково-теоретичного дослідження проблематики комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності.

Метою дослідження є науково-практичне дослідження окремих проблемних питань, пов'язаних з призначенням та проведенням комплексної експертизи у справах про захист об'єктів інтелектуальної власності в умовах розвитку науки і техніки.

Виклад основного матеріалу. Можливості сучасної експертної діяльності дають змогу проводити спеціальні дослідження кільком експертам — фахівцям у різних галузях знань. Така експертиза має статус комплексної та характеризується низкою процесуальних особливостей призначення та проведення. Необхідність у проведенні комплексної експертизи виникає тоді, коли питання, що мають значення для справи, не можуть бути вирішені шляхом застосування спеціальних знань в одній галузі або в одному напрямі галузі. Саме ця специфічна характеристика зумовлює гостру необхідність у проведенні такого роду дослідження в ході розгляду та вирішення спорів щодо захисту прав інтелектуальної власності. Погоджуємося в цьому контексті з науковою позицією Н. В. Нестор з приводу того, що, «враховуючи специфіку досліджуваних об'єктів, при встановленні певних фактів, доволі часто виникає необхідність комплексного вирішення поставлених завдань та залучення експертів, що мають спеціальні знання у різних напрямках судової експертизи, або залучення вузьких фахівців у відповідній галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла. Зокрема, це стосується дослідження таких об'єктів як музичні твори, хореографія, твори архітектури тощо» [1, с. 107–108].

Однією з проблем проведення комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності є їх методичне забезпечення. Ураховуючи той факт, що сфера інтелектуальної власності є надзвичайно динамічною та перебуває під впливом розвитку науки і техніки, дослідження таких об'єктів потребує новітніх підходів та інструментів. Методичне забезпечення комплексних судових експертиз у цілому є недосконалим та неповним. Станом на сьогодні можна говорити про дефіцит методик проведення окремих видів комплексних експертиз та відсутність чіткого порядку їх розроблення. До того ж, велика кількість усталених методик потребує оновлення та переосмислення з урахуванням наукового та технічного розвитку з метою використання сучасного та прогресивного інструментарію проведення таких досліджень.

Наприклад, на сьогодні досить велика кількість об'єктів інтелектуальної власності створюється за допомогою системи штучного інтелекту, що зумовлює специфіку їх правової природи. Штучний інтелект є новітньою технологією, покликаною імітувати

людську творчу діяльність шляхом використання закладених алгоритмів, завдяки яким забезпечується її функціонування та виконання відповідних команд. Як слушно зазначає А. С. Штефан, «за останнє десятиліття у світі з'явилося чимало об'єктів, які є результатом функціонування систем штучного інтелекту з настільки незначним втручанням людини, що зміст цих об'єктів залежить тільки від виборів, зроблених комп'ютером. На відміну від випадків, коли людина використовує програмне забезпечення як засіб для власної творчості, тексти, музика, зображення та інші об'єкти, автономно згенеровані ШІ, не втілюють творчий задум певної людини. Це унеможлиблює віднесення їх до сфери авторського права, яке поширюється лише на результати людської творчості, та водночас породжує питання, чи взагалі повинні охоронятися такі об'єкти і якщо повинні, то як належить їх охороняти» [2, с. 75].

Отож дискусійним виступає питання авторства та охороноздатності таких творів, особливо у разі, коли останні згенеровані за допомогою штучного інтелекту без безпосередньої цілеспрямованої творчої діяльності людини. У зв'язку з цим, урахувавши технічну складність таких систем, у процесі розгляду і вирішення спорів щодо об'єктів, створених за допомогою штучного інтелекту, з високою вірогідністю може виникнути потреба у проведенні комплексного дослідження, у межах якого необхідно буде застосувати як знання у сфері інтелектуальної власності, так і технічні знання, пов'язані з особливістю створення цих творів. Перед експертами може бути поставлене питання щодо визначення походження такого твору та рівня використання штучного інтелекту в процесі створення конкретного твору і, як наслідок, вирішення питання щодо визнання прав інтелектуальної власності на нього. Виконання такого завдання потребує інтеграційного комплексного підходу, що неможливо реалізувати шляхом застосування знань з однієї галузі. Отож у такому разі наявні всі процесуальні підстави для призначення саме комплексної судової експертизи.

Урахувавши вищезазначене, можна зробити висновок про наявність практичної потреби в удосконаленні методичного забезпечення комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності в контексті дослідження творів, згенерованих за допомогою штучного інтелекту. Формування сучасних методик проведення комплексних судових експертиз щодо об'єктів інтелектуальної власності має не тільки теоретичне, а й ґрунтовне практичне значення, оскільки сприятиме ефективному вирішенню спорів стосовно захисту прав інтелектуальної власності. Тобто важливими векторами діяльності в цьому аспекті є пристосування вже наявних методик до нових об'єктів інтелектуальної власності, а також розроблення сучасних методик дослідження з урахуванням специфіки правової природи таких об'єктів. З огляду на складну правову природу об'єктів інтелектуальної власності, створених з використанням системи штучного інтелекту, вважаємо за необхідне призначати саме комплексну експертизу із залученням фахівців технічного профілю.

У контексті дослідження комплексних експертиз об'єктів інтелектуальної власності можна говорити не тільки про питання методичного забезпечення, а й про проблематику організаційного характеру, пов'язану з процесуальними аспектами їх призначення. Досить поширеною проблемою в судовій практиці є необґрунтоване призначення комісійної експертизи, у разі необхідності проведення комплексної, і навпаки. Отож важливим завданням є визначення сутнісних характеристик комплексної судової експертизи. Як слушно зазначає О. Г. Рувін, «сучасна базова теоретична концепція комплексної експертизи ґрунтується на таких положеннях: комплексні експертизи можуть проводитися лише за умов, коли в дослідженні беруть участь не менше двох експертів; при проведенні комплексної експертизи дослідження проводиться експертами різних спеціальностей; кожний з експертів при проведенні комплексної експертизи діє в зоні своєї компетенції і не може втручатися в чужу зону знань, тобто фактично компетенції надається деякий абсолютний і обмежувальний характер; експерт дає висновок від свого імені на підставі досліджень, проведених ним відповідно до

його спеціальних знань і несе за даний висновок відповідальність у встановленому законом порядку» [3, с. 100].

Відповідно до законодавства такі види експертиз проводяться не менше як двома експертами, їх сутнісною відмінністю є різна природа питань, поставлених на вирішення експертам. Так, комісійна експертиза стосується складності питань, однак не їх міждисциплінарної природи. Тобто в межах комісійної експертизи залучаються експерти з однаковою компетенцією та характером спеціальних знань.

У свою чергу, в ході призначення комплексної експертизи об'єктів інтелектуальної власності варто акцентувати увагу на такому. Відповідно до п. 1.2.13. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — Інструкція) комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання) [4].

Як зазначає Е. Б. Сімакова-Єфремян, «при проведенні комплексних досліджень об'єктів судової експертизи будь-які вирішувані завдання за ступенем спільності мають інтеграційний характер, тобто є інтеграційними. При вирішенні завдань комплексних судово-експертних досліджень важливо розуміти, що сама їх сутність пов'язана із дослідженням інтеграційного об'єкта, тобто такого, для вивчення якого необхідно вирішити низку підзавдань і застосувати комплекс спеціальних знань із різних галузей науки, техніки, мистецтва тощо через використання методів різних наук» [5, с. 19].

У разі проведення комплексної експертизи всі експерти матимуть різну компетенцію, на відміну від комісійної. У постанові Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі № 910/2318/16 зазначено, що ухвалу суду апеляційної інстанції про призначення комплексної судової експертизи від 26 червня 2019 року мотивовано тим, що у цьому випадку необхідні спеціальні знання не тільки у сфері інтелектуальної власності (пов'язані з винаходами), а й у фармацевтичній галузі. Так, для визначення того, чи є винахід за патентом новим, чи він не є частиною рівня техніки, експерти повинні оцінити саме застосування відповідної фармацевтичної композиції, що визначено у формулі винаходу за патентом [6]. Тобто якщо встановлення конкретних обставин можливе виключно шляхом поєднання різних спеціальних знань та застосування інтегрованого підходу, то виникає потреба саме у комплексній експертизі. У вказаному випадку із судової практики суд дійшов висновку про неможливість вирішення питань, що стосуються визначення прав інтелектуальної власності, без застосування фармацевтичних знань, що дасть змогу дослідити сутність об'єкта.

Можна підсумувати, що комплексна експертиза об'єктів інтелектуальної власності передбачає проведення багаторівневого дослідження, яке, однак, формує взаємозалежну логічну послідовність діяльності окремих експертів. Отож ключовим фактором є неможливість встановлення властивостей конкретного об'єкта інтелектуальної власності без проведення дослідження експертом іншої спеціалізації.

Варто зауважити, що такий вид судової експертизи призначається не тільки за необхідності застосування знань з різних галузей, а й у разі, коли питання, поставлені на вирішення експерту, перебувають у межах однієї галузі знань, однак стосуються різних її напрямів. Саме за наявності останнього досить поширеним є помилкове призначення комісійної експертизи. Наприклад, згідно з п. 1.2.5. Інструкції підвидами експертизи у сфері інтелектуальної власності є: експертиза літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності.

У тому разі, якщо об'єкт інтелектуальної власності має комплексний характер, виникає необхідність в інтеграції різних напрямів знань у сфері інтелектуальної власності. Незважаючи на те що відповідні знання стосуються сфери інтелектуальної власності, дослідження буде комплексним за своєю процесуальною природою. Зазначене перш за все стосується об'єктів інтелектуальної власності, щодо яких може застосовуватися кумулятивна правова охорона. До таких об'єктів можна віднести охорону дизайну та в подальшому потребу дослідження такого об'єкта як з точки зору авторського права, так і з точки зору права промислової власності.

У цьому контексті обґрунтованою є позиція Н. В. Кісіль, яка зазначає, що «на деякі види творів мистецтва може бути отримана охорона не лише авторським правом або реєстрацією торговельної марки, вони також за певних умов можуть отримати правову охорону як промислові зразки. Наприклад, твори декоративно-прикладного мистецтва можуть мати подвійну охорону: охоронятися як об'єкти авторського права та бути зареєстрованими як промислові зразки. Тому при вирішенні певних експертних завдань може виникати необхідність у проведенні комплексних досліджень у рамках спеціальності 13.1.1. «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші» та 13.4. «Дослідження, пов'язані з промисловими зразками» [7, с. 66–67]. У зв'язку з вищевказаним виникає науково-практична потреба у чіткому розмежуванні комісійної та комплексної експертизи з метою ефективного вирішення справ щодо захисту прав інтелектуальної власності по суті.

За результатами дослідження особливостей призначення комплексних експертиз доцільно зауважити, що на практиці виникає обґрунтована необхідність проведення окремих видів судових експертиз у сфері інтелектуальної власності в комплексному порядку із залученням фахівців з інших сфер. Так, поширеним у судовій практиці є проведення комплексної судової експертизи за експертною спеціальністю 13.1.2. «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)» та експертною спеціальністю 10.9. «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів». У цьому разі прослідковується інтеграція спеціальних інженерно-технічних знань та знань у сфері інтелектуальної власності. Як зазначає В. М. Атаманчук, «для встановлення джерела походження програмних продуктів, відео-, аудіопродукції призначається комплексна комп'ютерно-технічна та експертиза об'єктів інтелектуальної власності» [8, с. 211]. Ураховуючи складну природу такого об'єкта, з метою ефективного його дослідження виправданим є призначення саме комплексної судової експертизи. Результатом вказаної експертизи є інтегративна оцінка проведених експертами з різних галузей досліджень для отримання спільних комплексних відповідей на питання, що належать до компетенції цих експертів.

До того ж, спеціальні технічні знання можуть бути необхідними для проведення й інших підвидів судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, ураховуючи активне використання цифрових технологій для реалізації творчого процесу. Як зазначає С. А. Чванкін, «експертна діяльність у сфері комп'ютерних технологій перебуває у стані стрімкого розвитку. Все частіше спеціальні знання фахівців-комп'ютерників, програмістів стають затребувані не лише в процесі розслідування кіберзлочинів, а й при вирішенні судами цивільних справ у спорах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності на програмні продукти, використанням чужих торговельних марок чи інших об'єктів права інтелектуальної власності або поширенням недостовірної інформації у мережі Інтернет та багатьох інших цивільних справах, де відбувається використання доказової інформації в електронній формі» [9, с. 45].

Отже, у ході проведення різних підвидів експертиз у сфері інтелектуальної власності може виникнути потреба у застосуванні технічних знань для вирішення поставлених перед експертом завдань, особливо в умовах розвитку цифрових технологій та їх застосування для створення нових об'єктів інтелектуальної власності. Аналіз змісту положень

Інструкції дає змогу зробити висновок, що стосовно окремих видів судових експертиз у тексті міститься пряма вказівка щодо можливості вирішувати конкретне питання в рамках проведення комплексної експертизи із залученням відповідних фахівців. Однак стосовно експертизи у сфері інтелектуальної власності така вказівка відсутня, що, на нашу думку, є недоліком у формулюванні відповідних положень. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне у п. 5.2. Інструкції вказати, що зазначене питання може вирішуватися шляхом проведення комплексної експертизи із залученням відповідних фахівців.

Висновки. Отже, на основі дослідження особливостей призначення та проведення комплексних судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності автор дійшов таких висновків. В умовах стрімкого розвитку науки і техніки досить часто на практиці виникає обґрунтована необхідність у проведенні саме комплексної судової експертизи. Особливо це стосується об'єктів, створених за допомогою системи штучного інтелекту, що зумовлює необхідність у межах конкретного дослідження застосовувати знання у сфері інтелектуальної власності та технічні знання, пов'язані з особливістю створення цих творів. Важливим питанням у цьому контексті є також науково-практична потреба у розробленні сучасних методик проведення комплексних судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням специфіки правової природи таких об'єктів. Ураховуючи складну правову природу об'єктів інтелектуальної власності, створених із використанням системи штучного інтелекту, запропоновано призначати саме комплексну експертизу із залученням фахівців технічного профілю. Якщо ж об'єкт інтелектуальної власності має комплексний характер та передбачається надання кумулятивної правової охорони (наприклад, дизайнерське рішення), виникає необхідність у проведенні дослідження, яке буде комплексним за своєю процесуальною природою та поєднуватиме різні напрями в межах галузі права інтелектуальної власності.

Перелік використаних джерел

1. *Нестор Н. В., Жеребко О. І. Експертиза літературних і художніх творів. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2022. № 2(20). С. 100–111.*
2. *Штефан А. С. Об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою (штучним інтелектом) без безпосередньої участі людини. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2023. №1–2. С. 75–85.*
3. *Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Ліра-К, 2019. 424 с.*
4. *Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 172.*
5. *Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 40 с.*
6. *Постанова Верховного Суду від 15 липня 2021 року. Справа № 910/2318/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98361184> (дата звернення: 24.07.2024).*
7. *Кісіль Н. В. Твори мистецтва як об'єкти інтелектуальної власності та судової експертизи. Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання») : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2021 р. м. Київ) ; за ред. проф. В. Л. Федоренка / НДЦСЕ судової експертизи з питань інтелектуальної власності Мінюсту. Київ : Ліра-К, 2021. 162 с.*

-
8. Атаманчук В. М. Сучасні можливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6. Том 2. С. 208–214.
  9. Чванкін С. А. Комп'ютерно-технічна експертиза у цивільному судочинстві. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 45–51.

Starchenko Olena

Ph.D. (Law), Researcher of the Copyright and Related Rights Department of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Comprehensive examination of intellectual property objects: problematic issues in the context of science and technology development

The article is devoted to the study of a number of problematic aspects related to comprehensive examinations of intellectual property objects in the context of science and technology development.

It is established that intellectual property objects created with the help of artificial intelligence are characterized by a complex legal nature. Thus, a particular work may be entirely generated by an artificial intelligence system. In this regard, there is a need to appoint comprehensive examinations for their study in the course of consideration of the merits of cases on the protection of intellectual property rights, within which it will be necessary to apply both knowledge in the field of intellectual property and technical knowledge related to the peculiarities of creating these works.

The author identifies the need to adapt existing methods to new intellectual property objects, as well as to develop modern research methods taking into account the specifics of the legal nature of such objects. Given the complex legal nature of intellectual property objects created with the use of artificial intelligence, the author proposes to appoint a comprehensive examination with the involvement of technical specialists.

It is noted that a comprehensive examination of intellectual property involves a multi-level study, which, however, forms an interdependent logical sequence of activities of individual experts. In this case, the key is the impossibility of establishing the properties of a particular intellectual property object without conducting a study by an expert of another specialization.

It is noted that when an intellectual property object has a dualistic legal nature, there is a need to integrate various areas of knowledge in the field of intellectual property. Despite the fact that this knowledge relates to the field of intellectual property, such a study will be complex in its procedural nature.

It is summarized that various subtypes of intellectual property expertise may require technical assistance to solve the tasks assigned to the expert, especially in the context of the development of digital technologies and their use for the creation of new intellectual property objects.

Keywords: comprehensive expert examination, intellectual property, specialized knowledge, artificial intelligence

*Рекомендовано засідання відділу захисту прав інтелектуальної власності
НДІ інтелектуальної власності
(протокол № 7 від 31.07.2024 р.)*

Подано / Submitted: 08.08.2024
Прийнято до публікації / Accepted: 11.08.2024